

ሒደጥ መላለዩ ነጥቢታት ንቕንዖታት 'ህያው ደብሪ'

መጽሓፍ፤ ህያው ደብሪ

ደራሲ፤ ተስፋማርያም ወልደማርያም

ጅር ወይ ጃንዳ፤ ስነግጥሚ / ቅንዖት

ገጻት፤ 492

አሕታሚ፤ አሕተምቲ ሕድሪ

ሄኖክ ተስፋብሩኸ

አስመራ - ሆቴል እምባሶይራ

06 ለካቲት 2019

እዚ መጽሐፍ ስነግጥሚያዊ፡ ኣብ 360 ገጻት ዝዘርጋሕ፡ 158 ግጥሚታት ኣብ 12 ምዕራፋት ዝጠርነፈ ኹይኑ፡ ብስፍራትን ዕምቁትን ትሕዝቶኡ፡ ከምኡውን፡ ብቕዲአዊ ፍሉይነቱን ስነጽባቕአዊ ፈጠራኡን፡ ሓድሽ ምዕራፍ ኣብ ታሪኽ ጽሑፋዊ ስነግጥሚ ትግርኛ እዩ። ሸለላ ስነግጥሚ ንምፍላጥ፡ ንትሕዝቶ ከምኡውን መልክዕን ቅርጽን ምስ ሓድሕድ ተዛምዶኡ ምትንታን ዘድሊ እኳ እንተ ኹነ፡ እቲ ምዕራፋት እንታይ ከም ዝመስል ብሓፈሻዊ ኸገልጹ ኸፍትን እዩ።

ትሕዝቶ

ነፍስወከፍ ግጥሚ ዝሓዞ ትሕዝቶታት ገሊጽካ ዝውዳእ ስለ ዘይኮነ፡ ገጣማይ ትሕዝቶኡ ንምውዳን 12 ምዕራፋት ኣቐሚጡ ኣሎ። እቶም ምዕራፋት፡ ነፍስወከፍም ካብ 11 ክሳብ 20 ዝበጸሕ ግጥሚታት ዝሓዙ ኹይኖም፡ ምኽንያት መከፋፈሊኦም ብዘይካ ምዕራፍ 12፡ ኩሎም ብመንጽር ትሕዝቶኦም እዩ። ኣብ ሓድሕድ ምዕራፋት እናወሓዙ ዘወሃህድዎም ድማ፡ ኣምራት ግዜ፡ ቦታን ስልጣኔአዊ ሰንሰለታትን ናይ ኤርትራዊ ሕብረተሰብ እዮም። ከምቲ ገጣማይ ተስፋማርያም ኣብ ሓደ ጽሕፍ፡ “ባይታ ካብ መሰረት’ውን ይዓቢ።” ዝበሎ፡ ንባይታ ሕብረተሰብ ዝገልጽ፡ ሰብአዊ ጭውነት ዘሎዎ ዘቤታዊ ስልጣነና ወይ’ውን ስልጣኔአዊ ውርሻታትና ገለ ካብ ግሉሓት ድምጺ ናይ ግጥሚታቱ እዮም። ኣብቲ፡ ቅድመ-ዘመናዊ፡ ዘመናዊ፡ ድሕረ-ዘመናዊ ወይ’ውን ቅድመ-ኤርትራዊ፡ ኤርትራዊ ሃገረ-ሓርነታዊ ወዘተ. ዝብሎ መቓን-ግዜ እናወደነ ድማ ኣምራቱ ይሃንጽ።

ኣብ ቅድመ-ዘመናዊ ወይ ቅድመ-ኤርትራዊ ዝብሎ መቓን-ግዜ ዝተጠርዩ፡ ሕብረተሰባዊ “ነብሰ-ኣኽብሮትን ዝሰዓቡ ነብሰ-ከሓሲ መንፈሳዊ ቕንኢ”ን ምስ ብ“ሰስኑ ሰስኑ ሸሕን ዋልታን ኩኑ፡ ኣንታ ’ዛ ዓድና ኸይኣትዎ ጓና።” ዝምራሕ ጅግንነታዊ ባህላዊ መኸተን ዝተነቓቐሑ ሓይሎ ግጥሚታት ይንበቡ። “ቃለ-ያታዊ ቕንደታት” ኣብ ዝበሎ ምዕራፍ ሓደ ዝርከቡ፡ “ወዮ መኸርዕ-ህዝቡ ሓርበኛዊ መስፍን”፡ “ቋሻትና”፡ “እናታዊት ኣደ-ዓባይ” ወዘተ። “ንስለ ፍልየተ-ንጸራዊ፡ ክዕው-ፍስሳዊ፡ መቐረ-ላዛዊ ብቐዓታት ናይ ትግርኛዊ ቋንቋ፤ ብመዳያት ናይ ግጥማዊን ስዲ-ንባባዊን ቅንዶት” ኣብ ዝሰመዮ ካልኣይ ምዕራፍ ከኣ፡ “ስልጣን ናይ ምረቓ”፡ “ዳዕሮና ሆይ”፡ “ኣይመውትን-በሃሊት፤ ዝነቐጸት ኣውሒ” ወዘተ. ዝብሉ፤ ኮታ ኣብ ኩሎ ምዕራፋት ዝርከቡ እዮም።

ኣብዚ “ስልጣኔአዊ ውርሻ” ዝበሎ ኤርትራዊ ባይታ ኣተኩሩ ስምዒታቱን ሓሳባቱን ጥራይ ኣይኮነን ዝገልጽ፡ ንዝተጓነፎ ናይ ካልኣት “ነብሰ ኣሕሳሪ” ስምዒታትን ኣንደበታትን፡ ከቃጭጭን ክጸረፍን ይርኣ። “ዘይንጸላለዉ መበቁል-ውርሻዊ ነብሰ-ዓቃቢነት” ኣብ ዘርእስታ ግጥሙ፡ ንሓደ ዘመደይ ዝበሎ ሰብ ብኸምዚ ዝስዕብ ክሰሃሎ ይርኣ፤

ስምዓኒ'ስኪ፡ ጅንጅብል፤

አቡ-ዓሸራ

ስልጣን

ገንዘብ

ዲግሪ

ቪላ

መርሰዲስ

ጭርሐ

ውድብ . . .

ስምዚታት ዲ'ዮም ዝመስሉኻ፡ ትእምርቲታት ናይ ሓበነይ፤

ካብ እንዳ ብራንናኮ እየ፤

እንዳ ኢደ-ጽሑፍ!

ካብ እንዳ ግእዝ

ካብ እንዳ ሰዋስው፤

ካብ ስነ-ጽሑፍ!

አቕሓ-ለዮ፡ ነዚ ናትካ፤

ስሚንቶአዊ፡ ማርሻ-ቤዲአዊ፡ ካትራመአዊ፤

ልቕሕ፡ ጥማዕ ቕዓዝማ!

ወዲ ብሄር እኮ እየ።

ካብ ኣጋኡ ዝጠለልኩ፤

ንዘ-ቤታዊ ዋዜማ!! (128)

እናበለ ባህላዊ ስልጣንን ልቁሕ እንታይነትን እናአነጻጸረ ይቕጽል።

“ገለ-ገለ ንጸራታት፤ ናይ ውሉዳዊን ትውልዲአዊን ፍቕሪታት” ኣብ ዝበሎ ምዕራፍ ሰለስተ፡ “ጽልዋታትን ዝካፈታትን፤ ካብ ከባቢታት ናይ መዕቢያ” ኣብ ዝሰመዮ ምዕራፍ ኣርባዕተ'ውን ዋሕዝታት ናይ ዘቤታዊ ስልጣን ይንበቡ። ኣብ ምዕራፍ ሸድሸተ፡ “ዝኸረ-ናኹራ”፡ “እኳ'ዶ፡ ሓደ ዓርኪ!”፡ “ልኹሎም ሓረበኛውያን መሳፍንቲና”፡ “ህያው-ደብሪ”፡ “መሓመዲኖ”፡ “ናይ ግዜና ገንሸላት”፡ “ኣደን ጓልን ይሳለያ” ወዘተ. ዝብሉ ኣብ “ኤርትራዊ ሃገረ-ሓርነታዊ ውርሻታትና” ኣብ ዝብሉ ዝምደቡ እዮም።

“ገድለአዊ ቅንጥታት” ዝሰመዮ ምዕራፍ ሸውዓተ፡ ዛንታ ህይወት ዝገልጽ (ባዮግራፊካል) ኩይኑ፡ “ትግርኛዊ ቋንቋን፤ እነን” ዝብል ምዕራፍ ሸሞንተ ኸአ፡ ሓደ ካብ ሕመረታት ናይዚ መጽሓፍ’ዚ እዩ። ሓደ ምዕራፍ ንበይኑ ደኣ ይፍለየሉ’ምበር፡ ብዛዕባ ልሳን ትግርኛ ዝገልጽ ዳርጋ ኣብ ነፍስወከፍ ምዕራፍ ኣሎ ንምባል ይደፍር። ቋንቋ ትግርኛ ብዝተፈላለየ ገጻቱ ሓደ ኻብ ዝዓበዩ ቴማታት ናይዚ መጽሓፍ እዩ። “ካብ ወለድታ እትሓይሽ፤ ምዕትብቲ ሕንጢት”፡ “ቀ፡ ቐ”፡ “ግእዛዊ ፊደላት እንኪቋየቐ”፡ “ንሱ ኹነ ንሳ”፡ “ወዲ-ዕባራ ስነ-ጽሑፋዊ ማህደር”፡ “ካብ መዓስ ደኣ’ዩኽ ዝደኸየ፡ ’ቲ ትግርኛ”፡ “ኣግኣዝያናዊት ፊደል”፡ “ነዓ፡ ቅረብ፤ ጐረርኻ ክንወግኣካ!”፡ “ዝተመረቐት ልሳን”፡ “ገዳይ-ቋንቋኡ!” ወዘተ ዝኣመሰሉ ግጥሚታት ኣብ ቋንቋ ትግርኛ ኣድሂቦም ዝተሃንጹ እዮም። ቅድመ-ቻል ናይዚ እኩብ ግጥሚታት’ዚ ብዛዕባ ስነግጥማዊ ጃንዳኡ ዘይኩነ፡ ብዛዕባ ቋንቋ ትግርኛ ምዝራቡ፡ ትግርኛ ኸሳብ ክንደይ ማእከል መንነቱን ግጥማዊ ህይወቱን ምጻኑ ብኣጋኡ የነጸር። ንትግርኛ ከም መሳለጥያ ዘገልግል ስርዓት ዘይኩነ፡ ልሉይ መልክዕ ዘሎዎ፤ ከም ሰብ ብስሙ ኸንጽውዎ እንኸእል፤ ከም ዝሓለፉ፡ ዘለውን ዝመጽኡን ወለዶታት፤ ገይሩ ይርእዮ። ምስ ምስጢረ-ሰላሴ ብምንጽጻር፡ ትግርኛ’ውን ሓደን ሰለስተን ኸም ዝኸውን የውክእ፤ “ቃለ-ያታዊ ቐዲ፤ ሓውሰ-ቻላዊ-ሓውሰ-ወግዓዊ ቐዲ፤ ወግዓዊ ቐዲ።” ብምባል ከኣ ይዝርዝርም።

ዝኹነ ሕብረተሰብ ናቱ ኸብርታት፡ ትውፊታት፡ እምነታትን ሜላ-ናብራን ኣሎዎ። ቋንቋ ኸኣ ሓደ ኻብ’ቶም ተጨባጥቲ ትእምርቲታት ባህልን ሓባራዊ መንነትን እዩ። ተሰፋማርያም’ውን ከም ሕመረት መንነቱ ስለ ዝርእዮ፡ ኣብ ልዕሊ ትግርኛ ንዝሰንዘሩ ገለ ኣሉታዊ ኣጠማምታታት ተዓጢቑ ኸገጥም ይርእዮ። ዝበዝሑ ግጥሚታቱ ብልዙብ መገዲ ዝተሃንጹ እኳ እንተ ኹኑ፡ ኣብቲ ንልሳኑ ዘነኣእስን ዘቃጭጭን ግን ይንድር፡ ይቐይሶ፡ ይራገምን ይጸረፍን።

እቲ ብዛዕባ ትግርኛ ዝገጠሞ፡ ከም መልሰ-ግብሪ ንኣሉታዊ ስንዛረታት ጥራይ ዘይኩነ፡ ንድፍንቻዊ ግርማኡ፡ ላዛኡ፡ መቐረቱ . . . እውን ገጢምሉ ኣሎ። “መውሰብ ናይ ያታዊን ዘመናዊን ኣብዓልቲ-ህይወት ምወሳታት፡” ኣብ ዝሰመዮ ግጥሚ፡ ካብ ዕልልታ ናይ ልደት ክሳዕ መልቀስ ናይ ፈነዋ ህይወት ብምግላጽ ኣብ ዘስምዖ መዝሙር ምስግና ወይ ውዳስ ኸምዚ ይብል፤

ኣብ ማእከል ዋሕዚ ናይ ምስጢራት
ከም-ገለ’ይልካ፤ ‘ብቐ!’ ዘበልካኒ . . .
ምስ’ቲ ኸሉ__
ብስመይ ፈሊ’ኻ፤ ዝጸብጸብካኒ . . .
ብኣብ ነብሶም ተሰራሲሮም፡ ንመንፈስ ዝስርሰሩ
ቅንጥታዊ ኣምሕሮታት፤ ዘዐንገልካኒ . . .
ብኣብዓልቲ-ህይወት ዕልልታታት-ዝስነዩ

ልቢ-ነከእ ዋዜማታት፤ ዘስማዕካኒ. . .

ገታእ-ትንፋስ ምርኢት'ዩ ነይሩ'ውን

ካህናትና ክስዕስዑ፤ ዘርአይካኒ!

ከም መቐሻሽሽ_ ብህላዌይ ጥራይ ከይጠበርካ_

የግዳስ፡ ብጸጋታት ናይ ቋንቋይ፤ ስለ ኣርካእካኒ. . .

ኣ፡ እግዚአ-አእምሮ!

ዕጹብ-ድንቅ እዩ፤ ንዓይ ዝሃብካኒ!!

ኣብዚ ብኣዘዩ ድራማዊ መገዲ ዝተሃንጸ ግጥሚ፡ ተወሊዱ ናብ 'ዋሕዚ ናይ ምስጢራት' ምስ ተጸንበረ፡ ፈጣሪ ንዝሃቦ በረኽታት እዩ ዝጸንብል። ስያመ ንንስነቱ፤ ስነግጥማዊ ጽባቕ ንመንፈሱ፤ ዕልልታ ምስግና ህይወት ንልቡ፤ ኣፍካ ዘየኸድን ወረብ ካህናት ንኣእዛኑን ኣዲንቱን፤ ሓለፋ ኸሉ ኸኣ ብጸጋታት ቋንቋኡ ስለ ዝጠለለ'ዩ ዘመስግን። ምስግና ጥራይ ዘይከኑ'ውን፡ “ክሳብ ሱር መዓሙቓተይ ጠሊሊ እየሞ፤ ይኣኸለኒ።” ኢሉ ንፈነዋ ህይወት ይቐበል።

“ትግርኛዊ ሃይኩ” ዘጠመቐ ምዕራፍ ትሸዓተ፡ ካብቲ ሕብረተሰብ ጃፓን ዘዘውትሮ ዓይነት ግጥሚ ብምርዓም ናብ ትግርኛ ዘእተዎ እዩ። ሃይኩ፡ ሓጺርን ቅጅላዊን ግጥሚ ኸይኩ፡ ካብ ነገራት ነቐሉ ንሰባት ምስ ተፈጥሮ የተሓሕዝ። ጃፓናውያን ንዘመናት ክቐንዩዎ ዝጸንሑ ኩይኖም፡ ካብ ዝሓለፉ ሓምሳ ዓመታት ኣትሒዙ ግና ናብ ምሉእ ዓለም ተዘርጊሑስ፡ “ክበባት ሃይኩ”ውን ሰሲነን ይርከባ። ተስፋማርያም ድማ “ትግርኛዊ ሃይኩ” ብምስያም ናብ ልሳን ትግርኛ ንምእታው ፈተነታት ገይሩ ይርከቡ። ገጣማይ፡ ነቲ ብተምሳሌት ተፈጥሮ ኸኣ ኣርባዕተ ወቕቲታት ኣቢሉ ዝህነጽ ሃይኩ፡ ንመበቐላዊ ትሕዝቶኡ ብዕምቑት ብምርዳእ፡ 20 ግጥሚታት ቐንዩ ኣሎ። ንኣብነት ዝኸውን “ስእነት” እትብል ግጥሚ ምጥቃስ ይከኣል፤

ተፈናኺሑ እንድሕር ከርፈሑ
ወየ ጸፍሒ ናይ ዓውዲና
ካብኡ የድሕንኩም!
ውቃቤ ጥራሕ እንደኣሉ፤ መሶብ-መኣዲና።

ኣብ ቀውዲ ንዝዳሎ ዓውዲ፡ እሞ ዝተፈናኸሑ ምስ ጥርሑ መኣዲ ብምዝማድ፡ ነቲ “ስእነት” ዝብል ኣርእስቲ ብዝግባእ ይገልጽ። ተስፋማርያም ንሃይኩ ብትሕዝቶኣዊ መዳዩ ጽቡቕ ገይሩ እኳ እንተ ኣተኣታተዎ፡ ኣብ መልክዕን ቅርጽን ኣድህቦ ስለ ዘይገበረ ግና፡ ምሉእ ክኸውን ኣይከኣለን። ጃፓናዊ ሃይኩ፡ ብ5-7-5 ድማጾታት (syllables) እዩ ዝቐውም። እቲ ናብ እንግሊዝኛ ዝርዓመ እንግሊዝኛዊ ሃይኩ ድማ ብምጋም ካብ 12 ክሳብ 15 ድማጾታት ይበጽሑ። ተስፋማርያም ብፍኑው ድማጾታትን ነግሒታትን ስለ ዝሃነጸ፡ ኣብ ግጥሚታቱ

ምዕሩይነት ኣይርከብን። እዚ ንሱ ብመዳይ ትሕዝቶ ኣተኣታትዩዎ ዘሎ፡ ብመዳይ ቅርጺ ንምስርዑን ምምዕባሉን ድማ ናትና ሓላፍነት ይኸውን።

ካብ ኩሎም ምዕራፋት፡ እታ “ሰዲ-ንባባዊ ቕንዩታት” ዝሰመዖ ምዕራፍ 12 እያ ብቕርጻዊ መዳይ ተራእያ ዝተሰየመት። እዚ፡ እቲ “poetic prose” እናተባህለ ዝፍለጥ ኩይኑ፡ ሓድሽ እታው ንስነግጥሚ ትግርኛ እዩ። ሙብዛሕትኡ እናኣዘንተወ ብፍኑው ነግሒ ወይ free verse ተሃኒጹ ይንበብ። ኣዝዩ ዓሚቕኡ፡ ወሓዚ፡ ኣስተንትኖኣዊ ኹይኑ፡ ክትርእዮ ኸለኻ ዳርጋ ንምሉእ ገጽ ዝኸይድ መስመራት እዩ። እታ ዛዛሚት ግጥሚ ናይዚ መጽሓፍ፡ “ቅድመ-ኤርትራዊን ውሕዘተ-ንቕሓታዊን ኣጸሓሕፋ ናይ ደብዳቤ” ዝሰመዖ፡ ንኤርትራ ብ“stream of consciousness” ዝጸሓፈላ ደብዳቤ እያ፣ ናይ ፈነዋ ደብዳቤ’ውን ትመስል።

ትብጻሕ፤

ናብ ኣዚኺ ዚተፈተኺን ዚኸበርኪን፡ ኤርትራ ዓደይ!
ቅድሚ-ኸሉ፡ ምውቕ ሰላምታይ ተቐበሊ።
ኣስዒብ፡ ሰናይ ኪትህልውለይ ናይ ወትሩ ምንዮተይ ምጂኑ፤
ከም-ብሓድሽ፡ ከስምረልኪ።
ኣነ፡ ብጀካ’ቲ ኸም እንጀራ ዝጠምዮ፡ ከም ማይ ዝጸምኡ ናፍቕትኪ፤
ደሓን ኣለኹ። ክንደይ’ኳ!

(...)

ደቀቕቲ ዝርዝራታ ድሕሪ ምዝርዛር ድማ፤

ኤርትራ ዓደይ፤ ብዙሕ-ብዙሕ-ብዙሕ-ሰላም!
ሽሕ-ሽሕ-ሽሕ-ግዜ-ሰላም!
እህእ! እህእ! እ. . .ሀ. . .እ. . .፤ እወ፡ እህህታ የብልናን!
እህእ። እ. . .ሀ. . .እ. . .፤ ንመን ኪሕሾ፤ ሓጺን-ንሓጺን ኢና!!
እ፡ እንክንዓብይ፡ ብፍቕሪ ናይ ወለድቲ፤ ንሕጸን።
እንክንመሰል፡ ብምሼት፡ ንሕጸን።
እንክንጋደል፡ ብምረት፤ ንሕጸን።
ንድሕሪት-ተረፍነትና እንክንገጥም፡ ብተዓብ፤ ንሕጸን።
እንክንዕወት፡ ብዓወት፤ ንሕጸን።

ሐጺን-ንሐጺን ኢና፤ አይ ሐጺናት እንዲና።

አምጸእኩዋ ደአ!

እወ፡ ደአ!

እወኒ!!

እናበለ ይቆጽል።

ቅዲ

ቅዲ ናይዚ ግጥሚታት'ዚ እንታይ ምጂኑ ንምግላጽ፡ “ስነቆዳዊ ትንታነ ንቆንየታት ህያው ደብሪ” ብዝብል ካብ ገጽ 363 ክሳብ 465 ቀሪቡ ኣሎ። እዚ ስነጽሑፋዊ ሓተታ'ዚ፡ ክልተ ኸፋላት ኣለውዎ፤ እቲ ቀዳማይ፡ “ድፍንቆ ኣብ ቅንየታት ህያው ደብሪ” ዝብል ክኸውን ከሎ፡ እቲ ካልኣይ ከአ፡ “ስነቆዳዊ ትንታነ” ዝብል እዩ። ስነቆዲ (stylistics) ብሓፈሻዊ ኣገላልጻ፡ ኣብ ቅዲ ኣድሂቡ ዝትንትን ዓውዲ እዩ። ከምቲ ዊደውስን ዝብሎ፡ “ድንድል ኣብ ሞንጎ ስነጽሑፋዊ ህየሳን ስነቆንቋን እዩ።”

ኣብ ስነቆዲ ኣተኩሩ ዝካየድ ምርምራት ብሓሙሽተ ኣብያተ ምህሮ ኸም ዝማዕበለ ይግለጽ። እዚ ንግጥሚታት ‘ህያው ደብሪ’ ንምትንታን ዝቐረበ ካልኣይ ክፋል ሓተታ፡ ኣብቲ ብቪክቶር ቨክሎቭስኪ ዝምራሕ ናይ ፋሪድ ፎርማሊዝምን ብሮማን ጃኮብስን ዝምራሕ ናይ ፕሬት ቤት ምህሮን ኣብ ዝማዕበለ ኣብ ግጥማዊ ቆንቋ ኣተኩሩ ንዝካየድ ምርምር ተኸቲሉ ዝቐረበ እዩ። እቲ ቆዳማይ ክፋል፡ “ድፍንቆ ኣብ ቅንየታት ህያው ደብሪ” ዝብል ከአ፡ ገጣማይ “ድፍንቆ” ዝብል ቃል፡ “Nostalgia” ንዝብል ኣምር ንምግላጽ ካብ ዝተጠቐመሉ ዝተወስደ እዩ። ብገለ ሸነኹ ድማ ብጀርመናዊ ልዮስፕሪዘር ንዝምራሕ ኣብ ኮነት ጸሓፊ ንዘድህብ ስነልቦናዊ ስነቆዲ ተመርኩሱ ዝቐረበ እዩ። ገጣማይ፡ ዓሰርተታት ዓመታት ኣብ ድያስጶራ ብምሕላፉን ኣብ ስልጣኔአዊ ውርሻታት ሕብረተሰብና ኻብ ዘሎዎ ሕሉፍ ፍቕሪን ዝነቅል ግዲ ኸይይኑ፡ ንድሕሪት ግልጽ ኢሎም ብናፍቑት ዝዝክሩ ግጥሚታቱ ብዙሓት፣ ብዓብላሊ ድፍንቆውያን እዮም።

ብወገን ሓፈሻዊ ስነቆዲ፡ “ግጥሚታት ህያው ደብሪ እንታይ ቅዲ ዝሓዙ እዮም።” ንምምላስ ድማ፡ ኣብ ሓሙሽተ ኣርእስትታት ማለት፡ (1) ስርዓተ-ነጥቢ፣ (2) ንድቀ-ቻል፣ (3) ስነሓረጎት፣ (4) ስነባህላት፣ (5) ፎኖሎጂያ ኣብ ዝብሉ፡ ኣብዚ መጽሓፍ'ዚ፡ ብብዝሒ ኣብ ዝተዘውተሩ ባእታታት ብምትኳር ስነቆዳዊ ትንታነ ተኸይድሎም ኣሎ።

ብሓፈሻኡ፡ እዚ መጽሓፍ'ዚ፡ ብቐዳዊ ሸነኹ ኣዝዩ ሃብታም፣ ብሓደ ሸነኽ ንጽኑሕ ውርሻታት ስነግጥሚና ብዕምቁት ብምጥቃም፣ በቲ ካልእ ከኣ ካብቲ ዝውቱር ብምግላስ ፍሉይ ግጥሚታት ብምቅንባር፡ ብዓይነቱ ፈላግይ፡ ፈወናይ ናይ ብሕጂ ዝመጽእ ዘመናዊ ስነግጥሚ ትግርኛ እዩ ንምባል እደፍር።

1. ስርዓተ-ነጥቢ

እዚ መጽሐፍ'ዚ፡ ልዕሊ ዝኾነ ጅድሚ ሕጂ ዝተሓትመ መጽሐፍ ግጥሚ ትግርኛ፡ ዝተፈላለየ ኣጠቓቕማ ስርዓተ-ነጥቢ ኣተኣታትዮ ኣሎ። እቲ ስርዓተ-ነጥቢ፡ ካብ ዝውቱር ጥቕሙ ሓሊፉ፡ ከም ኣካል መልክዕን ቅርጺን ናይ ግጥሚታቱ ኣውዲሉዎ ይርከብ። ብሕልፊ ንድርብ ሰረዝ ዳርጋ ኣብ ነፍስ-ወከፍ ነግሒ ናይ ግጥሚታቱ ብምእታው፡ ከም፡ ካብ ኣርባዕተ ነጥቢ ንእስ ዝብል ሰብሪ ወይ ደውታ ጥራይ ዘይኮነ፡ ከም ደራቲ ቐለም ናይ ረምታውን ተጠቂምሉ ኣሎ። “ደራቲ ቐለም” ወይ “ደራቲ ድማጾታት” ምስቲ ኣብ ግጥሚታት ሮማይስጥን ጽርዕን ፍሉጥ ዝኾነ “caesurae” ተባሂሉ ዝጽዋዕ ብዝመሳሰል መገዲ ተጠቂምሉ ይርከብ።

2. ንድቀ-ቃል

እዚ መጽሐፍ'ዚ፡ ሰፊሕ መረጻ ቃላት ኣብ ርእሲ ምዝውታሩ፡ ቃላት ኣሓዲሱን ኣማዕቢሉን እውን ተጠቂሙ ይርከብ። ንጥምረትን ስምዒት ሓድሽነትን ግጥሚ ዝሕግዝ፤ መለሳ ቃላት፡ ኣሃዱ መለሳ ቃላት፡ ተጻረርቲ ቃላት፡ ላህጃታት፡ ዝተለቅሑ ቃላት፡ ድግማ ቃል፡ ጥብቆታት፡ ድርብ ቃላት፡ ልወጣ ዓይነት ቃል ወዘተ ብብዝሒ ኣብ ርእሲ ምዝውታር፤ ተኸዚኖም ዝነበሩ ገለ ቃላት ደሮናኦም ነጊፉ ብምጥቃምን ምሕዳስን፤ ካብ-ናብ ክፍልታት ሰዋስው ለውጢ ናይ ኣጠቓቕማ ዘካየዱሎምውን ኣለዉ።

3. ስነ-ሓረጎት

ትግርኛ ብዓልቤት፡ ተሰሓቢ፡ ግሲ ብዝብል እናተሰርዐ ከም ዝቐርብ ይፍለጥ። ስነ-ግጥሚውን ልክዕ ከም ካልኣት መዳያት ቋንቋ፡ ነዚ ስርዓት ኣሰራርዓ'ዚ፡ ይጥቀሙሉ እዩ። ኣድላዩ ኣብ ዝኾነሉ ግን፡ ክጥሕሶን ዝማእምኦ ኣሰራርዓ ቃላት ክጥቀምን ግጥማዊ ፍቓድ ኣሎዎ። ስነ-ግጥሚ፡ ለውጢ ኣብ ኣሰራርዓ ቃላት ዘካይድ፡ ምእንቲ ፍሉይ ኣቓልቦ ኸስሕብ፡ ድምቀት ኸፈጥርን ሳምራታት ከቃዱን ክኸውን ይኸእል። ስነ-ግጥሚ ፍሉይ ቋንቋ ዝገብር፡ እንተ ብቐንዲ ሓረግ፡ ዓብዩ ሓረግ ወይ ንኡስ ሓረግ እናተጠናነን ኣብ ነግሒታት ዝንደቕ ምዃኑ እዩ። እቲ ነግሒ ወይ ነግሒታት ዝኸተሎ ስርዓተ-ኣሰራርዓ ቃላት ወይ ኣቀዋውማ ሓረጎት ኣብ ሓድሕድ ዝፈላለን መልክዕ ኣገጣጥማ ኻብ ዝውስኑ ረጅሒታትን ሓደ እዩ።

እዚ መጽሐፍ'ዚ፡ ኣብ ኣሰራርዓ ቻላት ዝተኸተሎ ቐዲ እንታይ ከም ዝመስል ንምርኣይ፡ መስርዕ ቻላት፡ (መራሓይ ቃል/ሓረግ፡ ከታያይ ቃል/ሓረግ፡ ፈጽላይ ቃል/ሓረግ)፡ ዝግሓተ-ቻላት፡ ግድፈተ-ቻል፡ ድግማ ሓረጎት ወይ መቻልሕነት ኣብ ዝብሉ ኣርእስታት ቀሪቡ ኣሎ።

4. ስነባህላት

እዚ መጽሐፍ'ዚ፡ ንዝተፈላለዩ ሸነኻት ቋንቋ ኣኸቲቱ፡ ኣዛሚዱን ኣወሃሂዱን ሰፊሕ ቀጽሪ ባህላት (ኣምር ወይ ትርጓሞታት) ፈጠሩ ይርከቡ። ኣብ ዝተሓደሱ ቻላት ከምኡ'ውን ምስሊ ወይ ቅጅልታ (ቀጥታዊ ምስሊን ስውያዊ-ንግግርን) ጥራይ ብምትኳር ድማ ትንታነ ተኻዪድሉ ኣሎ። እቲ ግጥሚታት ብሓመሽተ ናይ ስምዒት ህዋሳትና ዝህወሱ ዝተፈላለዩ ምስሊታት ክቐርጹልና ስለ ዝኸኣለ፡ ከም እኩብ ቅብኣታት'ውን ክግለጽ ይኸእል።

5. ፎኖሎጂያ (ስነ-ጽመጻ-ልሳን)

ኣብ ስነግጥሚ፡ ብተመጣጣኒ ግዜ ዝንበቡን ተመሳሳሊ ቐድወት ድምጺ ዘሎዎምን ቻላት፡ ሓረጎት ይኹኑ ነግሒታት፡ ዜማ ናይቲ ግጥሚ ፈጠሮም፡ ንመልክዕ ግጥሚ ኣብ ምውሳኔ፡ ስምዒትን ትሕዝቶን ኣብ ምድማቕን ጽባቕ ኣብ ምፍጣርን ዓብዪ እጃም ስለ ዘለዎም፡ እዚ እኩብ ግጥሚታት'ዚ፡ ንድምጺታት ናይቲ ቻላት ብምቅንባር ሃብታምን ፈጠራውን ዜማታት ክፈጥር ክኢሉ እዩ። ንረምታ (ሚዛን ረምታ፡ ደውታዊ ረምታ፡ ውሽጣዊ ረምታ) ከምኡ'ውን ሳምራ (እልመት ሳምራ፡ ውስጠ ሳምራ፡ ሳምራን ዝምድንኡ ምስ ትሕዝቶን) ወዘተ. ዝገልጽ ትሕዝቶታት ከኣ ቀሪቡ ኣሎ።

እዚ መጽሐፍ'ዚ፡ ኣብ ረምታኡ ብመንጽር ሚዛን ረምታ ወይ ቀለም ክርእ እንከሎ፡ ካብቲ ቐድሚ ሕጂ ኸጽሓፍ ዝጸንሐ ብዝነውሐ ብምጥቃም ሓድሽ እታው ገይሩ ኣሎ። ኣብ ሳምራ እውን፡ “ሳምራ ኣይተ ተስፋማርያም” ዝሰመኸዎ ኣገባብ ኣተኣላልማ ቐድወት ድምጺ ነግሒታት ብምልኣት ተጠቒሙ ይርከብ።